

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук Кононец Наталії
Василівни на дисертацію Пісоцької Марини Еміліївни «Теорія і практика
індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних
спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга
половина XX століття – початок XXI століття)», подану на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 –
теорія навчання**

Актуальність дослідження. Головною метою вітчизняної педагогічної освіти має стати підготовка вчителя, який володіє професійною компетентністю, необхідними особистісними, творчими якостями, що дають йому змогу творити педагогічну дію для гармонійного особистісного розвитку кожного учня в умовах інформаційного суспільства. При цьому майбутній педагог уже в процесі навчання зобов'язаний усвідомлювати значущість умінь побудови індивідуальної освітньої траєкторії як персонального шляху реалізації особистісного потенціалу, а також сучасних засобів навчання, які уможливають організацію освіти упродовж усього життя.

Нині у міжнародному освітньому просторі констатовано інтенсифікацію досліджень та появу широкого спектру наукових робіт, конференцій, студій, семінарів, вебінарів, предметом вивчення яких є індивідуалізація навчання. У руслі означеного світового наукового мейнстріму виконана дисертація Пісоцької Марини Еміліївни, яка присвячена проблемі вивчення досвіду організації індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина XX століття – початок XXI століття). З огляду на нагальність та постійно зростаючі потреби вітчизняної вищої педагогічної освіти у реалізації інноваційних навчальних моделей та дидактичних систем, а також відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2017 р.), в якому наголошується на доцільності формування індивідуальних навчальних планів студентів та

індивідуальних програм, метою яких є забезпечення особистісного розвитку студента згідно з його індивідуальними здібностями, рецензоване дослідження вважаємо актуальним, соціально важливим та педагогічно необхідним у контексті з'ясування можливостей використання позитивних ідей щодо організації індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах України, які притаманні другій половині ХХ століття – початку ХХІ століття.

Актуальність проблеми посилюється об'єктивною потребою розв'язання наявних суперечностей, які дисертантка виявила на рівні концептуалізації сучасної вищої освіти, на рівні визначення мети підготовки майбутніх фахівців та на рівні змісту й технологій підготовки майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін. Без глибокого аналізу становлення та розвитку педагогічної освіти в один із складних періодів вітчизняної історії, друга половина ХХ століття – початок ХХІ століття, без усвідомлення її досвіду, здобутків, успіхів і невдач, висновків, неможливо належним чином здійснювати реформи як у вищій педагогічній школі України, так і успішно реалізувати концепцію нової української школи. Це підсилює актуальність дисертації та лягає в основу достовірності отриманих наукових результатів і висновків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Важливо підкреслити, що дисертацію виконано згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних навчальних закладах» (РК № 1-200199U004104).

Слід відзначити чітку побудову дослідження, а його структура заслуговує високої оцінки, бо в логічній послідовності дозволяє авторці вибудувати концепти індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах України, визначити й обґрунтувати етапи розвитку проблеми індивідуалізації навчання студентів

природничо-математичних спеціальностей у досліджуваний період, висвітлити досвід організації індивідуалізації навчання у світовій науці і практиці, а також реалізаційні механізми індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей педагогічних закладів вищої освіти України обраного періоду.

Авторка дисертації переконливо довела необхідність залучення історико-педагогічного підходу до моделювання процесу навчання студентів природничо-математичних спеціальностей у закладах вищої педагогічної освіти України, індивідуалізації навчання в контексті ідей концепції нової української школи, здійснивши комплексний аналіз ідей педагогічної освіти другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття та дидактичного інструментарію індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей. Обрані дисертанткою методи дослідження є придатними для розв'язання окресленої проблеми й відображають світоглядну позицію дослідниці, її погляди на суть предмета, орієнтацію на визначення форм наукового знання тощо.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, базуються на узагальненні великої кількості наукової літератури (1223 позиції), архівних документів (213 позицій), наукових періодичних видань, дисертацій, авторефератів науковців досліджуваного періоду. Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації також підтверджена в процесі їх апробації на різноманітних науково-комунікативних заходах. Обґрунтованість одержаних результатів забезпечується шляхом комплексного використання в дисертаційній роботі методів наукових досліджень, які, на наш погляд, відповідають визначеним меті та завданням.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у:

- виокремленні та науковому обґрунтуванні етапів розвитку досліджуваної проблеми в педагогічній науці й освітній практиці в зазначений період: етап актуалізації (1950 – 1960 рр.) проблеми індивідуалізації навчання у зв'язку з пошуком шляхів підвищення ефективності вищої педагогічної освіти; етап

збагачення (1961 – 1986 рр.) форм і методів індивідуалізації навчання в умовах розвитку освітніх концепцій; етап інтенсивного розвитку (1987–2013 рр.) проблеми індивідуалізації навчання в контексті гуманоцентричної парадигми;

- узагальненні досвіду здійснення викладачами педагогічних закладів вищої освіти індивідуалізації навчання на кожному з обґрунтованих етапів;

- систематизації внеску науковців (Т. Годованюк, В. Лозова, М. Прокоф'єва, П. Сікорський та ін.) досліджуваного періоду в розвиток цілісної теорії індивідуалізації навчання;

- комплексному розкритті провідних тенденцій індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей закладів вищої педагогічної освіти України другої половині ХХ століття – початку ХХІ століття;

- окресленні напрямів подальшого використання узагальненого досвіду індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей закладів вищої педагогічної освіти України в сучасних умовах.

Найсуттєвіші результати дослідження. Дисертантка ґрунтовно підійшла до окреслення напрямів наукових пошуків стосовно проблеми індивідуалізації в міждисциплінарному просторі: розмежування понять «особистість» й «індивідуальність», виявлення сутнісних характеристик індивідуальності; визначення її структури та системотвірних ознак; з'ясування нейрофізіологічних чинників індивідуально-психологічних відмінностей; розкриття сутності, значення індивідуалізації в персональному, історичному й суспільному аспекті; визначення її ознак і меж; співвідношення індивідуалізації та соціалізації; виокремлення закономірностей, механізму індивідуалізації в онтогенезі, особливостей взаємодії процесів соціалізації-індивідуалізації в різні періоди індивідуального розвитку, рівнів розвитку індивідуалізації.

Слушними видаються запропоновані авторкою доповнення наукових уявлень щодо становлення у визначений період поглядів вітчизняних науковців на: необхідність індивідуалізації навчання; трактування сутності основних понять дослідження та ґрунтовний аналіз причин відсутності єдиного підходу

до їхнього змісту; проблему індивідуалізації навчання у контексті проблемного, програмованого, комп'ютерного, дистанційного, модульного навчання, педагогіки співробітництва, досліджень ефективності навчання, подолання неспішності, розвитку здібностей, організації навчання на заняттях у різних формах, формування позитивної мотивації, пізнавальної активності й самостійності, індивідуального стилю навчальної діяльності тих, хто навчається. Варто відмітити, що авторкою здійснено уточнення понятійно-категоріального апарату досліджуваної проблеми («індивідуалізація навчання», «індивідуальний підхід», «індивідуалізоване навчання», «індивідуальне навчання», «диференціація навчання», «диференційований підхід», «диференційоване навчання») з урахуванням поглядів вітчизняних та зарубіжних учених досліджуваної доби.

Роботу характеризує належний рівень систематизації матеріалу, що відображено в розкритті теоретичних підходів до визначення сутності індивідуалізації навчання у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці. Авторка справедливо констатує відсутність єдиного підходу до визначення сутності поняття «індивідуалізація навчання», тенденцію до поступового його змістовного уточнення і наповнення. Систематизація численних теоретичних напрацювань науковців досліджуваного періоду дала змогу дисертантці стверджувати, що індивідуалізація навчання розглядається як циклічний та цілісний процес. Джерелом, рушійною силою цього процесу вважаються певні суперечності. Структурними елементами індивідуалізації навчання – мета, зміст, закономірності, принципи, форми, методи, прийоми, засоби індивідуалізації навчання, показники та критерії оцінки діяльності студента і викладача, діяльність студента, діяльність викладача, дидактичне середовище. При виділенні структурних компонентів індивідуалізації навчання майбутніх учителів до уваги здебільшого береться структура процесу навчання. Підкреслюється, що індивідуалізація навчання здійснюється в певних напрямках та поетапно. Її ефективність забезпечується дотриманням відповідних принципів, створенням конкретних умов та визначається за допомогою певних

критеріїв. До якостей викладачів, які реалізують процес індивідуалізації навчання, висуваються психологічні та методичні вимоги.

До позитивних показників рецензованого історико-педагогічного дослідження з дидактики належить вивчення й узагальнення набутого у визначений період досвіду. Дисертанткою на основі ретельного аналізу архівних матеріалів (звітів Міністерства освіти УРСР про роботу педагогічних інститутів, планів роботи, програм, протоколів засідань кафедр тощо), педагогічних періодичних видань досліджуваного періоду представлено реальну практику діяльності викладачів закладів вищої педагогічної освіти Харкова, Одеси, Києва, Тернополя, Херсона, Івано-Франківська, Миколаєва, Луганська, Донецька, Полтави тощо стосовно реалізації індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей, а саме: цікаві, різноманітні форми, методи, заходи за визначеними напрямками (робота з неуспішними у навчанні, обдарованими студентами, здійснення індивідуального підходу в процесі формування пізнавальної активності й самостійності, на етапі контролю й оцінки знань тощо). Схвально, що М. Е. Пісоцька виділила різні форми, методи, засоби навчання при читанні лекцій, проведенні семінарів, практичних занять, лабораторних робіт, організації самостійної, науково-дослідної діяльності студентів, написанні курсових, дипломних проектів, різних видів практики тощо. При цьому дисертантка показує специфіку роботи викладачів на кожному з виділених етапів, підкреслює позитивний досвід та аналізує недоліки, що мали місце. Відзначимо дидактичну значущість розділу «Досвід реалізації індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів України другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття», оскільки розглянутий у ньому дидактичний інструментарій доцільно використовувати в сучасній освітній практиці. Знайдені напрацювання викладачів, наприклад, Ворошиловградського, Миколаївського, Івано-Франківського, Уманського закладів вищої педагогічної освіти досліджуваного періоду, цікаві й корисні: використання індивідуальних

карток для фіксації якості виконання студентами індивідуальних завдань, практика виконання курсових робіт, що мали експериментальний характер, на базі лабораторій, написання довідок, методичних розробок для підготовки курсових і дипломних проектів (II етап); введення індивідуальних навчальних планів студентів, започаткування дидактичної картки організації та контролю самостійної роботи тощо (III етап).

Безсумнівно, теоретичні положення дисертації розширюють історико-педагогічне знання про розвиток педагогічної освіти в Україні та дидактику вищої школи у визначених хронологічних межах шляхом з'ясування витоків ідеї індивідуалізації навчання учнівської молоді в історії світової та вітчизняної педагогічної думки, характеристики особливостей індивідуалізації навчання в зарубіжній теорії й практиці та дослідження форм, методів індивідуалізації дидактичного процесу в середній і вищій школі. У цьому ми вбачаємо теоретичне значення виконаної дисертації.

Інформативно-аналітичними є визначені особливості індивідуалізації науково-дослідної діяльності студентів природничо-математичних спеціальностей. Змістовністю вирізняються проаналізовані напрями реалізації індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей на лекційно-семінарських формах, специфіка індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей при інших формах організації навчання, визначення вагової ролі індивідуалізації самостійної позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів природничо-математичних спеціальностей, з'ясування особливостей індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей в умовах комп'ютеризації освіти.

Позитивної оцінки заслуговує розкриття форм, методів, засобів навчання, які в обраний період застосовувалися у педагогічних закладах вищої освіти, особливо, під час проведення комплексу практик (педагогічна, польова, літня педагогічна, експериментальна безвідривна практика, виробнича практика в електронно-обчислювальних лабораторіях) як середовища реалізації

індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей, і які актуалізуються в сучасних умовах освітнього процесу закладів вищої педагогічної освіти України та слугують підґрунтям розробки нових педагогічних технологій та дидактичних моделей. Систематизація досвіду використання інформаційно-комунікаційних технологій, розробки електронних освітніх ресурсів, можливостей комп'ютерної підтримки освітнього процесу, організації дистанційного та змішаного навчання уможливили дисертантці окреслити вектори імплементації результатів дослідження у процес навчання студентів природничо-математичних спеціальностей в сучасних педагогічних закладах вищої освіти України.

Схвально, що дисертантка всі вищеназвані процеси в проблемному вимірі розглядає крізь призму визначення тенденцій, які й стали підґрунтям до обґрунтування етапів розвитку проблеми індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей закладів вищої педагогічної освіти України в обраний період та визначення загальних провідних тенденції, притаманних кожному із етапів, задля виокремлення інноваційних ідей, їх осмислення й творчого використання в сучасних умовах реформування педагогічної освіти України. На нашу думку, такий підхід разом з іншими і є основою методології розглядуваної докторської дисертації.

Вражає і **практичне значення отриманих результатів дослідження**, оскільки М. Е. Пісоцька, використовуючи теоретико-методологічні концепти дослідження, підготувала та впровадила в освітній процес закладів вищої освіти три монографії під час викладання навчальних дисциплін «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Історія педагогіки», «Педагогічний менеджмент», організації педагогічної практики, науково-дослідної діяльності студентів. Ці матеріали, безперечно, є надзвичайно корисними та практико орієнтованими, і можуть бути використані для розробки навчальних курсів і спецкурсів, електронних підручників і посібників, дистанційних курсів з дисциплін природничо-математичного циклу.

Достовірність наукових результатів дисертації забезпечується не лише

багатогранною й різноманітною джерельною базою та належно дібраними методологічними підходами, але й об'єктивністю, логічністю викладу матеріалу, еквівалентним вибором обраних методів дослідження.

М. Е. Пісоцька на основі докладного аналізу обраної проблеми розробила авторську структуру дисертації, що уможливило консеквентність викладу її змісту. Робота складається з анотації (українською та англійською мовами), списку публікацій здобувача, вступу, чотирьох розділів, на сторінках яких і розгортається науковий наратив і аналіз різного роду джерел, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного з розділів та додатків і за структурою відповідає сучасним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Загалом глибокий і системний аналіз проблеми дав можливість здобувачці зробити переконливі та виважені висновки до розділів і загальні висновки, які відповідають ключовим домінантам рецензованого дослідження та поставленій меті.

Обсяг і зміст роботи свідчать про те, що вона є самостійним і завершеним дослідженням.

Основні положення дисертації М. Е. Пісоцької досить повно викладено у 37 працях, серед яких: 3 монографії, з них 2 зарубіжні; 23 статті у наукових фахових виданнях, з яких 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав; 11 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій; апробовано під час виступів на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях.

Дисертантці вдалося реалізувати мету дослідження, розв'язати всі дослідницькі завдання. Автореферат дисертації віддзеркалює основний її зміст. У тексті докторської дисертації М. Е. Пісоцької не використовувалися матеріали та результати її кандидатської дисертації.

Позитивно оцінюючи рецензоване дослідження, вважаємо за необхідне висловити побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. На сторінках дисертації та у висновках окреслено напрями подальшого використання узагальненого досвіду індивідуалізації навчання

студентів природничо-математичних спеціальностей педагогічних закладів вищої освіти України в сучасних умовах. Цілком погоджуючись з ними, вважаємо, що було б доцільно зробити окремих параграф та схарактеризувати визначені напрями докладніше.

2. На сьогоднішній день визначено певні компетентності, якими повинні володіти учні середніх шкіл. На наш погляд, не завадило б розкрити завдання природничо-математичних дисциплін для формування таких ключових компетентностей учнів, як компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій, математична, цифрова компетентність.

3. У роботі автор проводить глибокий аналіз поглядів видатних філософів, психологів, педагогів, письменників різних часів і країн, що створили базу для розвитку означеної проблеми в досліджуваній період. Уважаємо, що дисертація виграла б, якщо у параграфі «Витоки ідеї індивідуалізації навчання учнівської молоді» розкрити внесок С. Русової, С. Шацького у розвиток досліджуваної проблеми.

4. Звертаємо увагу на різні за обсягом матеріалу параграфи. Наприклад, параграф «Теоретичні підходи до визначення сутності індивідуалізації навчання» складається усього з 10 сторінок.

5. На нашу думку, більшу увагу слід приділити методологічним підходам до упровадження індивідуалізації навчання.

6. У своїй роботі авторка характеризує «суттєві переваги комп'ютерного навчання щодо його індивідуалізації над традиційним» (с. 221-222). У зв'язку з цим у додатках доцільно було б представити систематизовану картину використовуваних програмних засобів для індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей на етапі інтенсивного розвитку проблеми індивідуалізації навчання в контексті гуманоцентричної парадигми.

Однак, висловлені зауваження й побажання не знижують загальної позитивної оцінки рецензованої дисертації та є лише приводом до наукової дискусії.

Висновок. Аналіз дисертаційної роботи на тему «Теорія і практика індивідуалізації навчання студентів природничо-математичних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина XX століття – початок XXI століття)» дає підстави вважати, що дисертація за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12-14 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» від 24.07.2013 р. за №567 (зі змінами), є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення, а її авторка, Пісоцька Марина Еміліївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри економіки
підприємства та економічної
кібернетики ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Н. В. Кононец

